

34. Sternberg S. Memory scanning: Mental processes revealed by reaction-time experiments, "American Scientist", 1969, 57, pp. 421–457.
35. Tardif T., Sternberg R. What we know about creativity? // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). The nature of creativity. Cambridge: Camb. Press, 1988. pp. 429- 446.
36. Torrance E.P. Torrance Tests of Creative Thinking. — Scholastic Testing Service, Inc., 1974.
37. Wertheimer M. Productive thinking. New York: Harper. 1945, p. 4.

Карпенко В.В.

Творчість і креативність як психологічні феномени

У статті аналізуються різні підходи до характеристик і змісту творчості та креативності, а також пропонують авторські визначення цих психологічних феноменів. Джерел – 37.

Ключові слова: творчість, креативність, стратегія, пошукова активність, задача, мислення, види, рівні творчості, несвідоме, інтуїція.

Karpenko V.V.

By creativity as a psychological phenomenon

This article analyzes the various approaches to the characteristics and content creation and creativity, and also offers the author's definitions of these psychological phenomena. Sources - 37.

Key words: creativity, creativity, strategy, search activity, task, thinking, types, levels of creativity, the unconscious, intuition.

Карпенко Віталій Володимирович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики практичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 316.6 : 316.34.6.36

Літвінова О. В.

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Мета даної статті полягала у теоретичному обґрунтуванні проблеми збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін. Визначено актуальність даної проблеми, яка полягає в існуванні змін ціннісно-сміслової сфери особистості як старшого так і молодого покоління, обумовлених соціальною, політичною та економічною кризою сучасного українського суспільства. Охарактеризована специфіка взаємодії поколінь в сім'ї як головного індикатора відношення молоді до сімейних цінностей, традицій, історії. Надано аналіз основних теоретичних підходів до вивчення проблеми сім'ї, сімейних стосунків, сімейних цінностей у науковій психологічній, соціологічній, педагогічній літературі. Проаналізовано основні характеристики і функції сім'ї з позиції І. В. Гребеннікова, М. С. Мацьковського, А. Г. Харчева. Представлено підходи до визначення дефініції «цінності», «ціннісні орієнтації». Зроблено аналіз індивідуальної системи цінностей особистості; надано класифікацію сімейних цінностей та особливості їх трансформації на сучасному етапі. Визначено основні принципи формування сімейних цінностей як основи гармонійного розвитку як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Джерел – 9.

Ключові слова: сім'я, цінності, сімейні цінності, взаємодія поколінь, трансформаційні зміни, функції сім'ї, сімейні традиції, ціннісно-смілова сфера особистості.

Постановка проблеми. На теперішній час в сучасному українському суспільстві відбуваються зміни, які супроводжуються ломкою попередніх політичних, економічних

та соціальних процесів. Завдяки соціально-економічним трансформаціям зміни відбуваються й в певних соціально-психологічних феноменах, в тому числі й в соціальних нормах та ціннісних орієнтаціях. Стрімко протікає процес переоцінки цінностей, змінюються ціннісні уявлення. Наряду з доміантними формами поведінки, які існували раніше, формуються й впроваджуються нові ціннісні орієнтації, що відповідають новій соціальній дійсності. Не дивлячись на глибокі трансформації, які відбуваються в сучасному суспільстві, в менталітеті слов'янських народів зберігаються стійкі риси національного характеру. Молоде покоління не тільки виробляє нові цінності, які відповідають часу, але й зберігають традиційні базові цінності або в незмінному вигляді, або у варіанті трансферу. Таким чином, здійснюється механізм культурно-історичної спадкоємності поколінь.

Проблема сучасності полягає в знаходженні дійсних соціально-психологічних механізмів збереження традиційних сімейних цінностей й передача їх молодому поколінню, не подавляючи об'єктивні, природні механізми трансформації й новоутворення ціннісних орієнтацій молодого покоління, що є важливою умовою розвитку суспільства.

Життєстійкість культури залежить від безперервного процесу трансляції її стрижневих принципів з покоління в покоління. У випадку порушення процесу передачі ціннісних орієнтацій культури й відсутності спадкоємності, в суспільстві може виникнути системна криза, конфлікт поколінь. На теперішній час старше покоління, фундаментальні цінності якого було закладено у радянські часи, випробовує глибокі протиріччя, пов'язані з необхідністю поєднувати радянські моральні принципи й нову ринкову мораль. У зв'язку з цим, механізм спадкоємності зазнає істотних змін, тому актуальним стає виявлення, збереження та підтримка сімейних цінностей як фундаменту гармонійних взаємовідносин між поколіннями.

Взаємовідносини поколінь на сьогоднішній час пронизані деякими протиріччями. З одного боку, в нестабільному суспільстві перед старшим поколінням стоїть проблема трансляції цінностей молодому поколінню; з іншого – для людей похилого віку характерна деструктуризація внутрішньої інформаційно-сислової сфери й переосмислення вже усвідомленого. В результаті у людей похилого віку порушується стала модель людини з певними цінностями, що розташовані в стійкій ієрархії й що відповідає соціально-економічним умовам.

Протиріччя простежується ще в тому, що минуле для молодого покоління втрачає свою значущість, тому у молоді немає основ для упорядкування теперішнього, а це може сприяти виникненню внутрішньоособистісної кризи.

Корінна якісна ломка систем цінностей особливо гостро проявляється у виховній функції батьківського покоління. Соціалізація нового покоління протікає на фоні зміни ієрархії цінностей, а значить, і дестабілізації виховних орієнтирів в інституті сім'ї. В дослідженнях, які присвячені проблемі «батьків» та «дітей», як правило, акцент робиться на вивченні впливу батьків на молоде покоління. Соціально-психологічний аналіз відносин між поколіннями було почато Кінгслі Девіс. Він виходить з того, що різниця між батьками й дітьми становить 20-30 років. Цей факт сам по собі ще нічого не означає, але становиться значущим, якщо врахувати: темп змін в соціальному житті, який призводить до того, що умови й образ життя, вірування й цінності тих, хто проходив соціалізацію 20-30 років назад відрізняються, і це вже само по собі несе потенційні можливості конфлікту; з віком знижуються здібності до адаптації, нове не приймається й не засвоюється дорослими так же швидко, як і молоддю. Для старшого покоління характерно постійне відставання від прискорюваного темпу життя, що призводить до того, що в зрілому й похилому віці людина повертається до звичаїв, переконань своєї молодості. Виникає «історична невідповідність» старшого покоління до задач нового часу [6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема вивчення сім'ї, сімейних цінностей, сімейних традицій, історій присвячено багато робіт як вітчизняних так і зарубіжних науковців різних галузей знань. Значну увагу взаємодії поколінь й конфліктам, які виникають між ними, приділяли Д. Аусубель, К. Девіс, К. Кеністон, К. Мангейм, М. Мід, Х. Ортега-і-Гассет, З. Фрейт й багато інших. Центральною ідеєю, що спрямувала вчених до створення концепцій, теорій для вивчення взаємодії поколінь, є ідея конфлікту поколінь. Цікавими представляються дослідження І. Ліхницької, О. Рубакіна, Н. Сачук, Є. Стеженської, В. Шапіро, які виокремлюють такі фактори впливу на соціальний статус людей похилого віку, як руйнування патріархального багатопокілісного клану, розповсюдження нуклеарної сім'ї, зміна характеру праці в індустріальному суспільстві, знецінювання накопиченого досвіду старших поколінь в результаті прискорення темпів науково-технічного прогресу, розповсюдження негласної політики відсторонення від роботи людей похилого віку, що досягли пенсійного віку. Ці тенденції сприяють знецінюванню старості в очах молодого покоління й посиленню геронтофобної установки в масовій свідомості.

Сімейні взаємовідносини – це складна психічна реальність, яка включає в себе індивідуальні, колективні, онтогенетичні, соціогенетичні й міфологічні основи (В. В. Абраменкова, Н. М. Лебедева, Є. Є. Сапогова, Л. Б. Шнейдер). Не дивлячись на активний розвиток предметного поля психології сім'ї, деякі явища, що породжуються сімейною взаємодією, так і залишаються непізнаними [3].

В сучасному суспільстві спостерігається тенденція широкого розповсюдження поза сімейних ціннісних орієнтацій, засобів самореалізації в усіх галузях життєдіяльності, в тому числі й сімейних. Це виражається в тому, що на теперішній час велика кількість людей має потребу в тих цінностях й об'єктах, які б замінили сімейні. Причини виникнення такої потреби й засоби її задоволення розглядали в своїх роботах В. І. Максименков, О. О. Попов, а також зарубіжні дослідники Е. Бек, М. Боуен, Е. Кейн, Е. Кетчер, Л. Саймон, Б. Фогль та інші [5].

Деякі соціально-психологічні аспекти сім'ї відображені в ряді робіт вітчизняних філософів, соціологів, педагогів, медиків, юристів (Н. В. Андреевкова, Л. В. Благонідеждіна, А. Блунфельд, Ю. Н. Волкова, С. Я. Вольфсона, В. Б. Голофаста, Р. І. Капралова, І. С. Кона, І. С. Славіна, А. Г. Харчева, В. В. Юстіцького та ін.). Але в цих роботах розглядаються лише окремі елементи соціально-психологічних проблем сім'ї та шлюбу. Збереження та зміцнення авторитету сім'ї в очах підростаючого покоління є в даний час пріоритетним завданням, що стоїть перед суспільством. Від того, як сьогодні молоді люди ставляться до сім'ї, залежатиме доля родини в майбутньому як соціального інституту.

Мета статті – теоретично обґрунтувати необхідність збереження сімейних цінностей в умовах сучасних трансформаційних змін; з'ясувати, яким чином існуючі сімейні цінності сприяють гармонійним взаємовідносинам між старшим та молодим поколіннями в сім'ї.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Процеси успішної самоідентифікації та соціалізації потребують стабільного ритму соціальних відносин, передбачають довготривалість міжособистісних стосунків, їхню спрямованість на реалізацію вищих духовних цінностей. У наш час зміни соціокультурних умов різко поглиблюють протиріччя між родинними й позародинними стосунками, яке часто визначають як ціннісну кризу сім'ї. Проте соціальні, економічні, політичні взаємини в суспільстві моделюються людиною на основі стереотипів, які склалися в родині завдяки характеру міжособистісних сімейних стосунків.

Протягом століть сім'я вважалася однією з найбільш значущих трансляторів та ретрансляторів традицій, звичаїв, культурних, етнічних, моральних цінностей народу, вона виконувала і продовжує виконувати специфічні, тільки їй притаманні функції по

народженню, утриманню та соціалізації нових поколінь. Але погане виконання або навіть невиконання сім'єю соціальних функцій призвело до депопуляції населення та погіршення виховання підростаючого покоління, наслідком чого є безпрецедентне зростання дитячої й підліткової злочинності, соціального сирітства, дитячої проституції тощо.

Безумовно, суспільство зацікавлене у благополучній сім'ї, яка здатна виростити повноцінну дитину, справжню особистість, громадянина, який зміг би підтримувати або побудувати справедливий правовий та економічно ефективний соціум. Саме сім'я виступає гарантом не лише адаптації людини в соціумі, але інституцією по створенню та відтворенню сімейної сфери.

Вивчення ціннісних орієнтацій молоді дає можливість виявити ступінь її адаптації до нових соціальних умов та її інноваційний потенціал. Від того, який ціннісний фундамент буде сформований, буде залежати майбутній стан суспільства. Цінність соціальна за своєю природою й складається лише на рівні соціальної спільності (як окремого соціального прошарку, так і суспільства в цілому).

Найважливішими характеристиками сім'ї є її функції, структура і динаміка. Основними функціями сім'ї, на думку І. В. Гребеннікова є:

- репродуктивна (відтворення життя, тобто народження дітей, продовження людського роду);

- економічна (суспільне виробництво засобів до життя, відновлення витрачених на виробництві сил своїх дорослих членів, ведення свого господарства, наявність свого бюджету, організація споживчої діяльності);

- виховна (формування особистості дитини, систематичне виховний вплив сімейного колективу на кожного свого члена протягом всього його життя, постійний вплив дітей на батьків та інших дорослих членів сім'ї);

- комунікативна (посередництво сім'ї в контакт з членів із засобами масової інформації, літературою та мистецтвом, вплив сім'ї на різноманітні зв'язки своїх членів з навколишнім природним середовищем і на характер її сприйняття, організація внутрісімейного спілкування, дозвілля і відпочинку) [8].

М. С. Мацьковський основні функції сучасної сім'ї доповнює наступними: господарсько-побутовою, соціально-статусною, емоційною, сексуальною, сферою первинного соціального контролю, сферою духовного спілкування.

Деякі автори виділяють специфічні і неспецифічні функції сім'ї. Згідно А. Г. Харчева, специфічні функції сім'ї впливають із сутності сім'ї та відображають її особливості як соціального явища, тоді як неспецифічні функції - це ті, до виконання яких сім'я виявилася змушеною або пристосованою за певних історичних обставин. Специфічні функції сім'ї, до яких належать народження (репродуктивна функція), утримання дітей (екзистенційна функція) та їх виховання (функція соціалізації), залишаються, на думку автора, при всіх змінах суспільства, хоча характер зв'язку між сім'єю і суспільством може змінюватися в ході історії [9].

Неспецифічні функції сім'ї, пов'язані з накопиченням і передачею власності, статусу, організацією виробництва і споживання, відпочинку і дозвілля, з турботою про здоров'я і благополуччя членів сім'ї, зі створенням мікроклімату, що сприяє зняттю напруг і самозбереження. Всі ці функції відображають історичний характер зв'язку між сім'єю і суспільством, розкривають історично минулу картину того, як саме відбувається народження, утримання та виховання дітей у сім'ї. В окремі історичні періоди сім'я виконує всі або майже всі вищезазначені функції, в інші періоди частина з цих функцій бере на себе держава.

Г. Навайтис в якості найбільш важливої особливості функцій сім'ї виділяє комплексність. Кожна потреба, яку задовольняє сім'я, може бути задоволена і без неї, але тільки сім'я дозволяє задовольнити їх в комплексі, який у разі збереження сім'ї не може

бути роздроблений або розподілений між іншими людьми. Таке розуміння функцій сім'ї, на думку автора, дозволяє обґрунтовано відокремити сім'ю від інших, схожих на неї за деякими ознаками малих груп (наприклад, пар, що підтримують постійні сексуальні відносини) [7]. Той же автор, виходячи із сімейних функцій, перераховує кілька груп потреб, що задовольняються сім'єю: потреби, пов'язані з батьківством і материнством, потреби, пов'язані з створенням і підтримкою деяких матеріальних умов життя сім'ї, і потреби у фізичній і психічній інтимності.

Згідно з теорією поколінь люди, яким зараз 17-25 років – це представники покоління Мережі (покоління У), дорослішання яких відбувалось в загальному інформаційному просторі Інтернету в умовах інтенсифікації міжобистісної взаємодії. Вони вільні, розкуті, впевнені у собі, гарно володіють комп'ютерними програмами, легко спілкуються з однолітками на різних мовах у віртуальному та реальному режимах, мають можливість вчитися та відпочивати за рубежом. Цінності молоді сучасного українського суспільства близькі до цінностей усіх молодих людей світу цього віку: впевненість у собі, свобода, легкість у спілкуванні; позитивність, комунікабельність, творчість, задоволення, негайна винагорода, гнучкість [1].

В цьому різноманітті цінностей сімейні, нажаль, не займають перші позиції. Проблемою дефініції «цінність» займались Б. Г. Ананьєв, С. С. Бубнова, Н. О. Журавльова, О. Г. Здравомислов, Д. О. Леонтєв, В. О. Ядов, М. С. Яницький та інші. В літературі налічується біля чотирьохсот визначень поняття «цінність», в яких здійснюються різноманітні підходи до даної проблеми. Поняття «цінність» трактується як значущі для особистості (необхідні для задоволення потреби) предмети та явища, до яких прагне людина, ідеали й норми його життєдіяльності. Теоретичні концепції другої половини ХХ століття розкривають психологічну природу цінностей через введення поняття «ціннісні орієнтації особистості», які представляють собою системне утворення, що характеризується суб'єктивністю, структурністю, ієрархічністю, вибірковістю, динамічністю й стійкістю.

Дослідження ціннісних орієнтацій молоді дає можливість виявити ступінь її адаптації до нових соціальних умов та її інноваційний потенціал. Від того, який ціннісний фундамент буде сформовано, буде залежить майбутній стан суспільства. Цінність соціальна за своєю суттю й складається лише на рівні соціальної спільноти (як окремого соціального прошарку – сім'ї, наприклад, так і суспільства в цілому).

Традиційні цінності – це цінності, засвоєні поколінням батьків. Відмова дітей від них вільно чи невольно означає критику, осуд ними образу думок та життя батьків. В даному випадку потрібно враховувати декілька моментів. Перший пов'язаний з двома рівнями відношення дітей до цінностей батьків. На індивідуальному рівні – конкретні батьки впливають на своїх дітей, на поколінному рівні – молоде покоління в цілому так чи інакше сприймає цінності старшого покоління. Притаманна сьогодні ситуація кризи й ломка ціннісних орієнтацій молодих частіше всього переходить з поколінного рівня на індивідуальний. Тут проявляється інший момент – молодь не може прожити свої молоді роки наново та по іншим критеріям. Нарешті, теперішня ситуація незвичайна тим, що «підлітковий період» переживають не одні підлітки, а й все суспільство. Зміна соціальних умов, зміна суспільних ціннісних орієнтирів ведуть до того, що механізм відтворення ціннісних орієнтацій перестає бути ведучим, поступаючись адаптаційним механізмам. Динаміку цього процесу можна простежити через аналіз індивідуальної системи цінностей особистості [8]:

- збереження колишньої ціннісної системи суб'єкта, не дивлячись на суспільні зміни, які відбуваються. Сформована в процесі минулого досвіду індивідуальна система ціннісних орієнтацій слугує фільтром для ціннісної інформації, яка поступає ззовні;
- розлад індивідуальної системи цінностей. Стан, який означає індивідуальний ціннісний вакуум, стан відчуження;

- розвиток – такі зміни в ціннісно-орієнтаційній системі особистості, коли збагачується внутрішній зміст ціннісних орієнтацій за допомогою механізму адаптації до соціокультурної сфери, яка постійно змінюється (Гаврилюк).

Сімейні цінності – це позитивні й негативні показники значущості об'єктів, що відносяться до заснованої на єдиній сумісній діяльності спільноти людей, пов'язаних узами шлюбу-батьківства-спорідненості, у зв'язку із залученістю цих об'єктів у сферу людської життєдіяльності, інтересів, потреб, соціальних відносин [3].

Класифікація сімейних цінностей витікає з визначення сім'ї, їх можна розділити за елементами зв'язків усередині сім'ї. Виокремлюють три групи сімейних цінностей: цінності, пов'язані із шлюбними стосунками; цінності, пов'язані із батьківством й цінності, пов'язані із спорідненістю. Серед цінностей спорідненості можна віднести цінність наявності родичів (наприклад, братів та сестер), цінність взаємодії й взаємодопомоги між рідними, цінність розширеної чи нуклеарної сім'ї.

Трансформація сімейних цінностей знаходить свій вираз в наступних процесах:

- 1) високий рівень розлучень, зростання позашлюбної народжуваності призвело до збільшення числа неповних сімей;
- 2) знизився життєвий рівень – погані житлові умови, низький рівень сімейного бюджету – безробіття;
- 3) формується нуклеарна сім'я, послаблюються сімейні зв'язки, зростає смертність;
- 4) знизилась покупна здатність сім'ї – погіршення здоров'я (особливо дітей);
- 5) надмірна зайнятість й нервові перевантаження батьків призводять до зниження якості сімейного виховання, до загострення конфліктності – стреси, депресії.

Основними принципами формування сімейних цінностей є:

1. Принцип емоційно-ціннісного відношення до сім'ї, її традицій, звичаїв, образу життя й виховання дитини, реалізація якого дозволяє сформувати у молоді уявлення й поняття про ідеальну сім'ю й сімейне життя, сформувати в їхній свідомості образ «Я-майбутній сім'янин» як ціннісний орієнтир створення своєї сім'ї.
2. Принцип індивідуально-особистісної психолого-педагогічної підтримки молоді, спрямовану на здійснення сприяння й допомоги юнакам та дівчатам у свідомому формуванні їхньої готовності до сімейного життя й виховання відповідального батьківства, а також допомога в рішенні індивідуальних проблем.
3. Принцип толерантної взаємодії усіх суб'єктів виховного процесу, орієнтований на поважне відношення й прийняття іншого незалежно від етнічних, релігійних чи гендерних характеристик, що відтворює активну соціально-ціннісну позицію й внутрішню готовність особистості до ефективної міжособистісної взаємодії з людьми.

Аналізуючи обумовлені зрушеннями в житті суспільства глибокі зміни усіх сторін функціонування сім'ї, О.Г.Вишневський відмічає суперечливий характер результатів цих змін. З одного боку, інститут сім'ї піддався революційному оновленню, що сприяло подоланню кризи патріархальності. З іншого боку, сім'я зіткнулась з новими проблемами і в значному ступені втратила багато життєво важливих для індивіда та суспільства функцій. В основі усіх змін, що переживає сучасна сім'я лежить зміна її основоположних функцій, а також співвідношення між ними. Важливе значення при цьому має плюралізм сімейних моделей, внутрішньо притаманний новому типу сімей, толерантність суспільства до альтернативних моделей. Наряду з традиційною моделлю, ядро якої складає подружжя, яке живе у шлюбі та діти, народжені у шлюбі, отримують суспільне визнання й інші моделі: тимчасове співжиття подружжя, неповна сім'я, що виникає після розлучення, материнська сім'я, складні сімейні зв'язки тощо. В суспільстві відбувається послаблення процесу міжпоколінної трансляції культурного досвіду у

вигляді традицій та звичаїв, що обумовлено посиленням нуклеарної сім'ї та втратою споріднених зв'язків [3].

Сім'я – це, насамперед, тривалі стосунки, що ґрунтуються на турботі і відбуваються у загальному просторі. Такі взаємини можуть реалізовуватися як у рамках традиційної сім'ї, так і за її межами, наприклад, у дитячих будинках, інтернатах тощо. Тривалість стосунків означає як тривалість у часі, так і стійкість до різних життєвих труднощів. Наявність сімейних цінностей, почуття приналежності до сім'ї, сімейна згуртованість підвищує рівень її стресостійкості, так як наявність спільних цінностей й цілей сприяє виникненню ресурсів (в окремої людини, у сім'ї й у співтоваристві), відкритістю спілкуванню (комунікації) у сім'ї. Досвід подолання важких ситуацій стає сімейним ресурсом.

Турбота є головною складовою сімейних стосунків. Турбота – це поведінка, спрямована на підтримку або відновлення будь-якого елемента, що входить до складу життєвого світу, при цьому турбота про себе, про інших людей і природний світ пов'язані між собою і утворюють своєрідну «сітку». Другою складовою сімейних стосунків є добровільно взятий на себе обов'язок бути у цих стосунках. Третьою складовою виступає «близькість», що передбачає докладне знання один про одного, особливе знання, що є характерним тільки для сімейних стосунків [2].

Висновки. Сучасна сім'я в своєму фундаменті має значну емоційну основу, насамперед, почуття любові, яке пов'язує її членів й забезпечує довгу тривалість її існування; по-друге, це сімейне середовище представляє собою емоційно насичене середовище; по-третє, особливості подружніх та дитячо-батьківських стосунків в значному ступені визначається взаємними почуттями, які поєднують суб'єктів цих стосунків між собою; по-четверте, в сучасних умовах значно розширюється й стає значущим психологічна функція сім'ї, реалізація якої не може відбутися без домінуючої емоційної палітри сімейного союзу.

Таким чином, шляхи рішення проблеми сімейних цінностей лежить не стільки у вдосконаленні системи державної, сімейної, молодіжної політики, скільки у рішенні фундаментальних питань сучасного суспільства. Ознаки деградації значної частини молодого покоління – це тривожні симптоми, які говорять про наявність глибокої системної соціальної деградації як результату кризи універсальних соціальних цінностей, загальнозначущих ідеалів, масового розвитку споживчих інтересів.

Література

1. Артюхина Л. В. Жизненные и профессиональные ценности поколений – основа корпоративной культуры компании в условиях кризисов и конкуренции / Л. В. Артюхина // Современные гуманитарные исследования. – 2011. – № 5. – С.179-183.
2. Васильченко О. М. Репродуктивна поведінка особистості. Соціально-психологічний аналіз : монографія / О. М. Васильченко. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2013. – С.276-277.
3. Гаврилюк В. В. Динамика ценностных ориентаций в период социальной трансформации : поколенный подход / В. В. Гаврилюк, Н. А. Трикоз. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011>.
4. Галичанська А. В. Родинна традиція як умова запобігання міжпоколінних конфліктів у підлітків в сім'ї / А. В. Галичанська // Автореф. к. психол.н.. – К., 2011. – 19 с.
5. Куминова Л. А. Роль социально-культурных институтов в формировании семейных ценностей / Л. А. Куминова. – Электронный ресурс. Режим доступа : <http://www.altgaki.org/orc/op/241-2010-02-01-17-26-16>.

6. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие : Опыт многомерной реконструкции // Современный социо-анализ. Сборник статей. – М., 1998. – С.15-17.
7. Навайтис Г. Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М. : Московский психолого-социальный институт, 1999. – 224 с.
8. Шнуренко Т. И. Ценностные ориентации студенческой молодежи как результат межпоколенной преемственности / Т. И. Шнуренко // Автореф. к. психол. н. – Курск, 2009. – 19 с.
9. Харчев А. Г. Современная семья и ее проблемы / А. Г. Харчев, М. С. Мацковский. – М. : Статистика, 1978. – 224 с.

References

1. Artjuhina L. V. Jiznenn'ie i profesionaln'ie tsennocti pokoleni' - osnovna korporativno' kultur'i kompanii v uclovijah krizicov i konkurentsii / L. V. Artjuhina // Covremenn'ie gumanitarn'ie iccledovanija. - 2011. - № 5.- С.179-183.
2. Vacilchenko O. M. Reproduktyvna povedinka ocobictocti. Cotsialno-psihologichni analiz : monografija / O. M. Vacilchenko. - Luganck : Vid-vo «Noulidj», 2013. - С.276-277.
3. Gavriljuk V. V. Dinamika tsennoctn'ih orientatsi' v period cotsialno' transformatsii : pokolenn'i' podhod / V. V. Gavriljuk, N. A. Trikoz. - Elektronni'i' recure. Rejim doctupa : <<http://ecsocman.hse.ru/data/611/119/1217/011>>.
4. Galichancka A. V. Rodinna traditsija jak umova zapobigannja mijpokolinnih konfliktiv u pidlitkiv v cim'i / A. V. Galichancka // Avtoref. k. pschol.n.. - K., 2011. - 19 c.
5. Kuminova L. A. Rol cotsialno-kulturn'ih inctitutov v formirovanii ceme'n'ih tsinnoc'te' / L. A. Kuminova. - Elektronni'i' recure. Rejim doctupa : <<http://www.altgaki.org/orc/op/241-2010-02-01-17-26-16>>.
6. Leontev D. A. TSennoct kak mejdictsiplinarное ponjatie : Op'it nogomerno' rekonctruktsii // Covremenn'i' cotsio-analiz. Cbornik ctate'. - M., 1998. - С.15-17.
7. Nava'tic G. Cemja v psihologichecko' koncultatsii / G. Nava'tic. - M. : Mockovcki' psihologo-cotsialn'i' inctitut, 1999. - 224 c.
8. SHnurenko T. I. TSennoctn'ie orientatsii ctudenchecko' molodeji kak rezultat mejpokolenno' preemtctvennocti / T. I. SHnurenko // Avtoref. k. pschol. n. - Kurck, 2009. - 19 c.
9. Harchev A. G. Covremennaja cemja i ee problem'i / A. G. Hrchev, M. C. Matskovcki'. - M. : Ctatictika, 1978. - 224 c.

Литвинова О.В.

Проблема сохранения семейных ценностей в условиях трансформационных изменений

Цель данной статьи состояла в теоретическом обосновании проблемы сохранения семейных ценностей в условиях трансформационных изменений. Определена актуальность данной проблемы, которая состоит в существовании изменений ценностно-смысловой сферы личности как старшего так и молодого поколений, что обусловлено социальным, политическим и экономическим кризисом современного украинского общества. Охарактеризована специфика взаимодействия поколений в семье как главного индикатора отношения молодежи к семейным ценностям, традициям, истории. Представлен анализ основных теоретических подходов к изучению проблем семьи, семейных отношений, семейных ценностей в научной психологической, социологической, педагогической литературе. Проанализированы основные характеристики и функции семьи с позиций И. В. Гребенникова, М. С. Мацковского, А. Г. Харчева. Представлены подходы к определению дефиниций «ценности», «ценностные ориентации». Сделан анализ индивидуальной системы ценностей личности; представлена классификация ценностей и особенности их трансформации на современной этапе. Определены основные принципы формирования семейных ценностей як основы гармоничного развития как отдельно взятой личности, так и общества в целом. Источников – 9.

Ключевые слова: семья, ценности, семейные ценности, взаимодействие поколений, трансформационные изменения, функции семьи, семейные традиции, ценностно-смысловая сфера личности.

Litvinova O.V.

The problem of saving family values in conditions of transformational changes

The aim of this article consisted in the theoretical justification the problem of saving family values in conditions of transformational changes. The actuality of this problem is defined, which consists in the existence of changes in value-semantic sphere of the individual as older and younger generations, due to the social, political and economic crisis of modern Ukrainian society. Specificity of interaction between the generations in the family as the main indicator of young people's attitudes to family values, traditions, history is characterized. Analysis of the major theoretical approaches to the study of family problems, family relationships, family values in scientific psychological, sociological, educational literature is presented. The main characteristics and functions of family from the positions of I.V. Grebennikova, M. S. Matskovskiy, A.G. Kharcheva are analyzed. Approaches to the definitions "value", "value orientations" are presented. Analysis of individual values of the person is made; classification of values and features of their transformation on the modern stage is made. The main principles of formation of family values as the foundation of a harmonious development of the individual as a person and of society as a whole are identified. Sources – 9.

Key words: family, values, family values, the interaction of generations, transformational change, the functions of the family, family traditions, value-sense sphere of the individual.

Літвінова Ольга Володимирівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ

УДК 159.371.147

Лосієвська О.Г.

ВПЛИВ СМИСЛОВОГО ПРОСТІРУ ТА ОСОБИСТІСНОГО СЕНСУ НА РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У СТУДЕНТІВ

У статті розглянуто у загальнотеоретичному аспекті зміст та структура комунікативного процесу. Висвітлено теоретичної моделі комунікативних компетенцій з точки зору методології системного підходу. З'ясовано у що проблема комунікативної компетенції використовує два поняття «комунікація» і «спілкування», визначено співвідношення цих двох понять.

Виходячи з теорії О. М. Леонтьєва, розглядаються положення, які виділяють три досить самостійні площини, що разом охоплюють основну проблематику трансляції сенсів у міжособистісній взаємодії і пояснюють наявність терміну «сміслові комунікації». Також в роботі аналізується поняття «знак», його зміст (значення) і його предметна віднесеність (денотата) виходячи з концепції семіотичного трикутника Огдена-Річарда.

Виокремлюється поняття «смісловий простір», базуючись на цьому конструкті, повчальне спілкування, яке формує «професійне бачення світу», зручує ставлення до будь-яких об'єктів світу, у тому числі й до таких, що не є об'єктами професійної діяльності. Джерел – 11.

Ключові слова: комунікація, комунікативні компетенції, спілкування, студентство, сміслові комунікації, смісловий простір.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально - економічного розвитку ми спостерігаємо перехід від індустріального суспільства до інформаційного. На думку дослідників, це призводить до розширення обсягу комунікативних потоків; збільшення